

ЕВОЛЮЦІЯ НАРОДНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ КОЛЯДКИ В НОВІТНІЙ ЧАС

Понад століття тому І. Франко вперше в українській фольклористиці звернув дослідницьку увагу на коляди релігійного змісту, що побутують в українській народній традиції різдвяного обрядового циклу. Після глибокого аналізу цього явища в духовному житті українського народу він дає йому високу оцінку: "...уважний розбір показує нам чималу їх вартість як творів літературних, і для того я думаю, що їй слід відноситись до них з таким пієтизмом, з яким відноситься всяка наука до предмета своїх дослідів. Подвійно се потрібне при творах, що в значній часті увійшли в уста народу і в склад його культури"¹. За оцінкою І. Франка, у тих випадках, "де колядка наша черпала зміст прямо з оповідання євангельського, а форму з пісні народної і де надто правдиво релігійний настрій і глибоке чуття автора здужали перетопити ті далекі від себе елементи в одну органічну цілість, там тільки ми одержали пісні справді взірцеві, твори високої поетичної стійкості, яких не повстидалась би жодна література на світі і котрі сміло можуть видержати порівняння з найкращим, що тільки є на полі християнської гімнології, твори, котрі справедливо і по заслугі здобули собі серед народу таку широку популярність і не стратять її доти, доки серед того народу тривати буде тепле чуття релігійне і прив'язання до своїх гарних та поетичних звичаїв і обрядів"². У зв'язку з цим І. Франко, що сам задумував написати згодом докладнішу працю на цю тему, формулює таке коло завдань для дослідника релігійних коляд: "Збільшиться ще увага історика літератури, коли придивиться процесові поставання тих пісень, джерелам, з котрих черпали вони свій зміст, традиціям літературним, які в них находили більше або менше ясний відгомін, а вкінці коли через порівняння з піснями церковними інших народів постараться оцінити їх властиву стійкість літературну"³. На жаль, І. Франко задуманої праці не написав. Далі, упродовж майже всього ХХ ст., обставини розвитку української культури були такими, що ця ділянка народної творчості не стала об'єктом уваги вчених-фольклористів. Як зазначає відомий дослідник фольклору, автор передмови до збірника "Коляди і щедрівки" Р. Кирчів, "ця програма, за винятком того, що для її реалізації зробив сам І. Франко, залишається і досі не виконаною в нашій науці"⁴. У підрадянські часи фольклористика приділяла увагу лише давнім народно-обрядовим колядкам, протиставляючи їх колядам релігійного змісту, що, на слухну думку Р. Кирчіва, є безпідставним⁵.

І. Франко, даючи аналіз релігійних коляд і класифікуючи їх за генетичним принципом, виділяє в окрему групу коляди т. зв. типу наївного (підкреслення наше – В. З.), які вважає найвартіснішими. За його характеристикою, "пісні того типу мають за основу головно оповідання євангельське, а скелет епічний в них переважає, і хоч користуються вони потрохи й пізнішими категоріями догматичними, та ніколи не ставлять їх на першій місці, але беруть їх тільки мимохідь для доповнення і відповідного освітлення основної повісті. Простота композиції і тону і зарозом тепле чуття – ось головні характеристики тих пісень"⁶. Саме ці коляди, за словами І. Франка, несуть на собі "знак правдивої поезії, котра розширює добре чуття чоловіка далеко поза рамки тісного егоїзму і доставляє йому тим найчистішу радість"⁷. Як бачимо, І. Франко звертає увагу не тільки на художньо-естетичну цінність коляд, а ще й на їхню морально-етичну роль, тобто на соціокультурну функцію в суспільстві. За словами Г. Гайне,

Де співають – залишайся жити:

Злії люди не знають пісень.

Безперечно, має значення, що люди співають.

Як зазначає Р. Кирчів, "саме такі колядки входили в активний народний пісенний репертуар, зазнавали в процесі побутування не тільки обробки, модифікації, а й значної фольклоризації"⁸. Предметом нашої розвідки є лише один з аспектів цього процесу, а саме своєрідна "етнізація" релігійних коляд, поява і збільшення в них українського національного колориту, національної проблематики. Безпосередньою проблемою, що ми її тут спробуємо обговорити, буде трактування цієї новітньої тенденції в еволюції релігійної коляди в українському суспільстві, що, на нашу думку, має важливе значення насамперед теоретико-методологічного характеру. Р. Кирчів у згаданій уже праці пише: "Примітною є тенденція наближення релігійних колядок до народних шляхом посилення господарсько-сімейних мотивів й етнографічно-побутового колориту, наприклад, приспів у колядці "Бог ся рождає": "Тут-ки лемки співають, подоляни іграють,

волинян щось міркує, бойко легко танцює, гуцул трембітає, полтавець плясає” і т. д.”⁹ На його ж думку, “наближення релігійних колядок до світського життя відбувається також шляхом внесення в їх зміст суспільно-політичних, патріотичних мотивів. Так, у давній колядці “Во Вифлеємі нині новина” є рядки “Глянь оком щирим, о Божий Сину, на нашу землю, на Україну...”¹⁰. І. Франко ж натомість ще наприкінці ХІХ ст. зазначав, що “в деяких околицях народ зовсім перезабув стародавні колядки світські, а співає тільки ті книжні, церковні”¹¹. Тому помічена еволюція релігійних коляд має, на нашу думку, не характер наближення їх до колядок народних, світських, адже “світські народні та релігійно-церковні колядки і щедрівки – явища відмінні з генетичного, змістового і поетичного поглядів”¹²; вона, як нам здається, має іншу природу. Поява в релігійних колядах суспільно-політичних і патріотичних мотивів природно відбиває розвиток національної свідомості українського народу і включення національної проблематики в коло проблем сакрального характеру, що переживаються релігійно. Тут не релігійне змішується зі світським, а навпаки, актуальні суспільно-політичні проблеми підносяться до рівня релігійного переживання. У загальних рисах напрямок розвитку української народної коляди, на нашу думку, можна добре уявити на прикладі еволюції, безперечно, генетично давньої світської народної коляди “Добрий вечір тобі, пане господарю”, зміст якої, очевидно, первісно мав цілком світський характер і зводився до типової для давніх колядок вітально-віншувальної пісні зимового циклу календарних обрядів, у якому Святий Вечір (інакше Багата Кутя або ще Вілія) був найбільшим родинним святом, пов’язаним з родовим культом. Приспів “Радуйся! // Ой радуйся, земле, // Син Божий народився!”, певно, генетично пов’язаний з рефреном давніх світських колядок “Ой дай, Боже!” (графічно відповіднішим тут би було “Ой дай, боже!”). Очевидно, давній святковий церемоніал хліборобського за своїм характером свята відображають лише початкові тепер рядки коляди:

Добрий вечір тобі, пане господарю.

Застеляйте столи та все килимами,

Та кладіть калачі з ярої пшениці. *

* При співі після кожного рядка повторюється приспів (рефрен).

Натомість подальші рядки відбивають процес її “християнізації”, що було цілком природним у зв’язку з християнізацією самого народного світогляду:

Бо прийдуть до тебе три празники в гості:

Ой що перший празник – Святеє Рождество,

А другий вже празник – Святого Василя,

А третій вже празник – Святі Водохрещі.

Наступні рядки є розгортанням віншувальної функції колядки:

А що перший празник зішле тобі втіху,

А що другий празник зішле тобі щастя...

Однак наступний рядок, що за логікою, очевидно, був колись завершальним у переліку віншувань господареві, зазнає трансформації, внаслідок чого величання з господаря переноситься на всіх:

А що третій празник зішле всім нам долю...

Безперечно, що “всім нам” замість попереднього “тобі”, яке можна логічно припустити, з’явилося внаслідок появи в колядці нового, тепер завершального рядка

Зішле всім нам долю, Україні волю,

недавня поява якого в ній очевидна. Таким чином, досконалішим слід уважати варіант із завершальними рядками

А що третій празник зішле тобі долю.

Зішле всім нам долю, Україні волю¹³.

Процес еволюції цієї дуже популярної в народі колядки можна собі добре уявити, зіставивши її з генетично дуже близькою давньою світською народною колядкою “Пане господарю, вставай з постелі”:

Пане господарю, вставай з постелі!

Ой дай, Боже!**

Вставай з постелі, одчиняй двері!

Розставляй столи все тисовії,

Клади калачі з ярої пшениці.

Будять же тебе аж троє гостей:

Що перший гостю – ясен місяцю,

А другий гостю – красне сонечко,

А третій гостю – дробен дощику.

У давній колядці вішнування стосується лише господаря та його родини:

А за цим словом то бувай здоров,

Та не сам з собою, з дітьми, жоною,

З дітьми, жоною та з челядкою,

Та з челядкою і з худібкою.

Дождали цих свят, святкуйте здорові¹⁴.

** Повторюється після кожного рядка.

Якщо первісна народна світська колядка стосується лише обмеженого родинного кола, то колядка, позначена еволюцією народної свідомості, підноситься до узагальнення якісно іншого – всенародного, всеукраїнського. Національне самоусвідомлення українського народу в рамках колядкового народного наїву і релігійного почуття сприймає Україну, український народ як велику родину – так сучасне, проходячи еволюцію в народній психології, накладається на первісний народний архетип.

Поява етнічних мотивів у колядах, як і взагалі у набожних піснях, не є випадковою, а пов’язана з розвитком національного самоусвідомлення українського народу. Всенародне почуття висловлюється, зокрема, в давньому канті до Діви Марії “Пречистая Діво, мати руського краю”, де прохання про заступництво узагальнюється автором до прохання за весь народ:

Подай руку в всякій біді слугі вірному,

Проси ласки в Сина твого мені грішному;

Будь Русинам оборона,

Глянь на них із твого трона!

Оком милости!¹⁵

Те саме й у коляді літературного походження “Вістку голосить світу зірниця”; після схематично розгорнутої картини радості з приводу народження Ісуса Христа автор звертається до своїх співвітчизників розділити її з усіма:

Гей і ми також, браття, сестриці,

Днесь поспішаймо з руської землиці,

Щоб честь віддати

Христу-Дитяті

І ублагати:

Ласи-благодати

І лучшої долі, гаразду!¹⁶

Коляда ця, звичайно, не має високої художньої цінності, будучи типовим зразком тієї церковної поезії, яка, за словами І. Франка, “робить переважно враження холодного догматизування, убраного не раз в досить тяжку форму риторичну”¹⁷. Однак тут ми відзначаємо лише появу в колядах національних мотивів. Показовою, на нашу думку, ця коляда є ще й тим, що в ній можна спостерігати ще цікаве явище: тут у характерному для коляд величально-віншувальному завершенні з’являється мотив прохальний: “І ублагати ласи-благодати і лучшої долі, гаразду”. Такий структурний розвиток релігійної коляди видається нам цілком логічним як з погляду релігійної свідомості, так і з морально-дидактичних завдань, що їх, безперечно, ставили перед собою автори цих пісень. Так, якщо коляда “Бог предвічний” завершується величальною строфою

“Слава Богу!” – заспіваймо;

Чесць Сину Божому

І пану нашому

Поклін віддаймо¹⁸,

то в деяких інших величання вмотивовується прохальними потребами, як, наприклад, у коляді “Вселенная, веселися”:

Пастирям уподобімся,

Рожденому поклонімся,

Щоби зволив мир нам дати,

Смуток в радість замінити

Віруючим – віруючим у Него¹⁹;

або в коляді “Дивная новина”:

Скажи, Правосуде, де хто з вірних буде?

Най зі мною пред тобою стануть сії люде:

Тобі ся молити: Тебе просити,

Щоби-сь дав нам в Твоїм царстві на вік

віків жити²⁰;

та ін. Так величально-віншувальний мотив у деяких колядах поступово трансформується в прохально-віншувальний, як, наприклад, це особливо виразно видно в коляді “Нова радість стала”:

І ми теж співаймо, Бога прославляймо.

Із Марії Рожденного смиренно взиваймо:

– Просим тебе, Царю, небесний Владарю,

Даруй літа щасливії сему господарю,

В мирі проводити, тобі угодити

І з тобою, наш Владико, во вік віків жити²¹.

Саме на прикладі цієї популярної в народі коляди, безперечно, теж літературного походження з церковно-релігійних кіл, цікаво простежити її подальшу еволюцію. Один з її народних варіантів трансформує релігійну коляду до майже первісного колядкового наїву з лише “християнізованим” сюжетом:

Нова радість стала, що на небі хвала.

Звізда ясна над вертепом увесь мир осіяла.

Пастухи з ягнятком перед тим дитятком

Навколінця припадають, Царя Бога вихваляють.

Ой ти Христе-Царю, Небесний Владарю!

Даруй літа щасливії цього дому господарю²².

Однак коляда має й варіанти, близькі до первісного тексту, але зі знаменними змінами в завершальній частині, наприклад:

І ми теж співаймо, його прославляймо,

Із Марії рожденного щиро всі благаймо.

Просим Тебе, Царю, небесний Владарю,

Даруй літа щасливії сьому господарю!

Просим Тебе, Царю, просимо всі нині:

Даруй волю, верни славу нашій Україні.

Дай нам мирно жити, тобі угодити,

І з тобою в Твоїм царстві віки вічні жити²³;

або:

І ми теж співаймо, Христа прославляймо,

І з Марії рожденного, смиренно благаймо:

Ой ти, Царю, Царю, небесний Владарю,

Даруй літа щасливії сего дому господарю.

Даруй господарю, його господині,

Даруй літа щасливії нашій неньці Україні

В мирі проводити, Тобі угодити

І з Тобою в царстві Твоїм на вік віків жити²⁴.

Існують і варіанти цієї коляди, що вже текстуально значно відійшли від її первісного варіанту, але національно-патріотичне завершення її в них зберігається; ставши лаконічнішим, воно, навпаки, виразилося, наприклад:

Просим Тебе, Царю,

Небесний Владарю,

Даруй літа щасливії

Цього дому господарю.

Просим Тебе, Царю,

Просимо всі нині,

Верни волю, пошли славу

Нашій Україні²⁵;

або:

Ой ти, царю, царю, небесний владарю,

Даруй літа щасливії цього дому господарю.

Цього дому господарю і цій господині,

Даруй літа щасливії нашій славній Україні!²⁶

Новій свідомості українця стає зрозумілим, що його індивідуальне щастя невіддільне від щастя його батьківщини – України, адже, за словами Лесі Українки, “В подоланому місті немає щастя і не може бути!” Усвідомлення цієї безперечної істини прецизно сформульовано в коляді “Весела світу новина нині”:

Милий Ісусе, о Божий Сину!
Глянь оком ласки на Україну;
Здійми з нас грішних вражі окуви,
А серця жаром зогрій любови!²⁷

З незначними змінами прохання зустрічаємо також у дуже популярній коляді “Во Вифлеємі нині новина”:

Глянь оком щирим, о Божий сину,
На нашу землю, на Україну,
Зішли їй з неба дар превеликий,
Щоб Тя славила во вічні віки²⁸.

За нашими спостереженнями, існує й варіант кінцівки цієї коляди, що виразніше формулює взаємозалежність всенаціонального та індивідуального в історичній долі народу:

Глянь оком щирим, о Божий сину,
На нашу землю, на Україну,
Зішли нам з неба дар превеликий,
Щоб Тя славити во вічні віки.

Відмінності, на перший погляд, ніби незначні, але, на нашу думку, другий варіант за силою психологічного впливу сильніший, оскільки універсалія “Україна” релігійним чуттям переживається тут як збірно-індивідуальне “ми”.

“Етнізація” релігійних коляд, звичайно, полягає не лише в появі у них таких національно освідомлюючих і усвідомлених прохань до Бога, які у світському розумінні є звичайними агітаційно-пропагандивними закличками, що й наклало на них заборони, наприклад, радянського режиму. Навпаки, самі ці прохання з’являються як наслідок включення себе в зображувану в коляді картину всесвітньої радості з приводу народження Божого Дитяти – Ісуса Христа. Щирим, наївним почуттям, мабуть, очистять душу кожного такі картини, зображені в коляді:

В яслах сповитий, поміж бидляти,
Спочив на сіні Бог необнятий.
Пастир убогий несе, що може,
Щоб обдарити Дитятко Боже.
Марія Мати Сина леліє,
Йосиф старенький пелени гріє...
Вражає чистота народного релігійного чуття, коли він знаходить і своє місце у святі Різдва:
За світлом зірки десь аж зі сходу
Йдуть три владики княжого роду,
Золото, дари, кадило, миро
Враз з серцем чистим несуть в офіру.
Але:
Ісусе милий, ми не багаті,
Золота, дарів не можемо дати,

Но дар цінніший несем від мира,

Се віра серця, се любов щира.

Або в коляді “Наш спаситель народився”, наївній і зворушливій:

Ми Тобі, Дитятко Боже,

Дар несем любви,

І Тебе смиренно просим:

Жертву сю прийми.

Здається, так висловитись може тільки той, хто виконав євангельські заповіді віри й любові. Хто так вірить, той не сумнівається, що

А Цар всесвіта в зимні і болю

Благословить нас на ліпшу долю.

І. Франко розглядає релігійні коляди не як явище суто фольклорне, дослідження їх він бачить як завдання для історика нашої літератури або ще ширше – історика нашої культури взагалі. Справді, будь-яке явище в духовному житті народу, крім вузько-фахового, має ще універсальніший, культурологічний вимір. Як, наприклад, у суто фольклористичному плані розв’язати проблему співвідношення авторського і народного в релігійних колядах, що є за своїм походженням не просто авторськими (за великим рахунком, усі т. зв. народні пісні є авторськими); головною їхньою відмінністю від народнопоетичної пісенної творчості був інший характер самої поетики – як зі змістового, так і з формального поглядів. Іншими були для них, так би мовити, і самі джерела натхнення їхніх творців. “Головним і найвидатнішим їх джерелом були книги, котрі автори по своїй професії все мусили мати під рукою і в уживанні – книги церковні і богослужбні. ...ось що мусило їм давати канву до укладання пісень, ось що мусило в головній мірі вплинути на їх колорит, а почасти й на їх стійкість поетичну”²⁹. Лише впродовж тривалого часу краща частина цих авторських творів стала набутком народної культури. Процес цей звичайно називають фольклоризацією, однак народ не тільки “фольклоризує” талановиту авторську творчість, а й у творах авторських знаходить для себе нові форми вислову думки й нові, суголосні йому, теми та ідеї.

Певна річ, християнська тематика, у тому числі й пов’язана з Різдвом, в українській культурі розроблялася не тільки в рамках церковно-релігійного культу та церковно-обрядового церемоніалу. В Україні також здавна творилася духовна поезія, доволі репрезентативним свідченням чого є, наприклад, антологія “Українська духовна поезія XVII–XX ст.”

У творчості українських поетів не раз християнська тематика переплітається з національною. Так, Марія Підгірянка завершує свій вірш під промовистою назвою “Пісня-молитва” строфою

Куди споглянем, Тебе спом’янем,

Де звернем очі, там рай.

Візьми в опіку всю Україну,

Візьми в опіку наш край!³⁰

Уляна Кравченко у вірші “О що ж Тебе, мій Отче, // Буду молити?” постулює:

Нехай життя зіллється

У дві краплини:

В любов для цих найменших,

В любов для України³¹.

Б. Лепкий, свідомо стилізуючи свій вірш “У різдвяні свята” під народну колядку, завершує його такими рядками:

Щоб ми рука в руку

І груди при груди

Йшли на стрічу кращій доли
Так, як другі люди.
Щоб цілий світ, браття,
Не міг вийти з дива,
Що зробила на Україні
Раз єдність правдива³².

Усі ці поетичні заклики й творили в українському суспільстві ту атмосферу національного самоусвідомлення, у якій патріотичні мотиви впліталися в релігійні коляди, що давно вже стали народними як за своїм змістом, так і за сферою їхнього побутування.

Отже маємо змогу на конкретному прикладі простежити процес взаємодії народної релігійної колядки з твором індивідуально-авторським, внаслідок чого з'явилася ще одна коляда, вже типово патріотичного змісту, але в дусі народної наївної творчості. Р. Кирчів (про що вже згадувалося) повідомляє, що в новітній час у популярній в народі коляді “Бог ся рождає” з'являється етнографічно забарвлений приспів “Тутки лемки співають, подоляни іграють...”³³, у якому згадується чи не вся українська територіально-етнографічна мозаїка. Однак у збірнику “Колядки і щедрівки”, передмовою до якого є стаття згаданого автора, ця коляда подається в первісному, традиційному варіанті:

Бог ся рождає,
Хто ж Го може знати!
Ісус Му ім'я
Марія Му Мати!
Приспів:
Тут Ангели гудяться,
Рожденного бояться,
А він стоїть, трясеться,
Осел смутно пасеться.
Пастиріє клячуть,
В плоти Бога бачуть,
Тут же, тут же,
Тут же, тут же, тут!³⁴

В інших відомих нам збірниках ця коляда також має цей традиційний текст. Натомість нам відомий (можливо, частково) текст коляди зі схожим приспівом, що його наводить як варіант Р. Кирчів; подаємо його тут із власних записів:

1. Нині Рождество Божого Дитяти,
Браття-українці йдуть його вітати.
Приспів:
Щоб весело було всім,
По-своєму говорім,
По-українськи помолись
І співати так берись:
– Ісусе на сїні,
Щастя дай Україні,
Волі, волі,

Волі, Боже, дай!

Або з варіантом у кінцівці:

Щастя, волі,

Щастя, волі дай!

2. Грають, співають українські села,

Щоб та дитина все була весела.

Приспів:

Щоб весело було всім...

Але після другої строфи приспів може мати й варіант:

Тутки лемки іграють,

Подоляни співають,

Волинян щось міркує,

Бойко злегка танцює,

Полтавець пласає,

Гуцул трембітає:

Тра-тра, тра-тра,

Тра-тра-тра-тра.

Про своєрідність цієї новітньої коляди від давньої “Бог ся рождає” свідчить хіба що відповідний віршовий розмір і мотив, за яким її виконують. У безпосередньому виконанні вона також може або починати, або завершувати давню коляду. Безперечно, що новітня коляда теж має автора, однак, очевидно, він залишиться для нащадків анонімом, а коляда вважатиметься народною, тим паче що духові народної творчості вона відповідає якнайповніше. Проте якщо автор цієї коляди залишиться невідомим, то принаймні можна встановити авторство твору й сам твір. Перу маловідомого тепер в Україні дитячого письменника і співробітника дитячого журналу Романа Завадовича (1903–1985), що народився і жив у Галичині, а після Другої світової війни у США, належить вірш з промовистою назвою “Новітня колядка”, у якому розвиваються теми, що ми їх бачимо в колядці новітнього часу:

Бог народився, хто ж про це міг знати,

Дніпро збудився, ожили Карпати,

Дністер хвилею шумить, Чорне море гомонить,

На Полісся гомін йде, Кубань пляше і гуде,

В Києві озвались дзвони, ожили луки, загони,

Всюди, всюди, всюди радість-сміх.

Йосиф старенький колише Дитятко,

На сопілці грає миле гуцулятко,

Їдуть бойки на санях і гуцули в крисанях.

Поліщуки в личаках, а кияни в чобітках –

Їдуть, їдуть з України до Господньої дитини,

Дари, дари Малому везуть.

Ірод московський, щоб нас обдурити,

Хотів червону зірку засвітити,

Та нам її не треба, хочем світла з неба,
Хочем щастя в наш край, і нам, Боже, помагай!
Благослови, Божий сину, нашу любу батьківщину,
Долі, долі Ти для неї дай³⁵.

Розмір вірша й навіть деякі текстуальні збіги свідчать, що написаний він на зразок коляди “Бог ся рождає”. Зате текстуальні зміни в ньому очевидні. Вірш був написаний і опублікований в якомусь дитячому журналі в Галичині у міжвоєнний період; очевидно, не один українець, що був тоді дитиною, його читав, а то й знав напам’ять. Комуś спала думка використати поетичний наїв вірша Р. Завадовича для створення колядки в народному дусі, що нині є дуже популярною.

Анонімність нової коляди не в останню чергу зумовлена суспільно-політичними обставинами, у яких вона постала й поширювалася серед народу: процес її фольклоризації, безперечно, припав уже на радянські часи, у які вона належала до нелегального й переслідуваного пласту української народної культури. Вона є видозміною цілої низки колядок, що постали в період боротьби Української Повстанської Армії³⁶, з деякими вона має й певні текстуальні збіги в приспіві, наприклад:

Бог ся рождає, люди веселіться,
бо й Україні воля народиться.
Сталін в злості вуса рве,
кінець царства бачить вже, бо комуну УПА б’є,
і весело співає:
“Ісусе на сіні, дай волю Вкраїні,
Боже, Боже, Боже, щастя дай”³⁷.

Або:

Гноблений народе, получися з нами –
будем воювати із большевиками.

[Приспів:]

Сталін з злості вуса рве, бо УПА комуну б’є,
і весело співає...
Ісусе на сіні, дай волю Вкраїні
Боже, Боже, щастя й долю дай!³⁸

До української творчості належить також коляда, дещо структурно змінена, але ще ближча текстуально до коляди, що є предметом нашої уваги. Саме тут є вже готові фрагменти тексту, що стали приспівом у новітній коляді:

Бог ся раждає,
Хто ж те може знати,
Бо го родила
Україна-мати.
Щоб весело було всім,
По-українськи говорім,
По-українськи помолись
І співати так навчись.
Приспів:
Ісусе на сіні,

Дай волю Україні,
Боже, Боже, Боже,
Волю дай!³⁹

Таким чином, з різних нагод і за різних обставин з'являються видозміни популярної коляди. Час же відсіює те, що називається історично актуальним; залишається те, що має художню цінність. Так народна творчість збагачується ще однією перлиною – саме такою нам здається новітня коляда, створена в стилі народного наїву.

У зв'язку з цим важко втриматися від кількох зауваг полемічного характеру з приводу деяких антиукраїнських інсинуацій, що час від часу інспіруються в сучасній Україні. Так, з'являються “повідомлення”, що українці “доводять”, що Ісус Христос був гуцулом і носив чи то кептарик, чи то вишиту сорочку. Якщо знати й шанувати український народ з його духовною культурою, то наївні народні уявлення, за якими Ісус Христос може бути не тільки гуцулом, а ще й лемком, адже, як був упевнений Б.-І. Антонич разом зі своїми краєнами-лемками,

Народився Бог на санях
В лемківському містечку Дзилі,
Прийшли лемки у крисанях
І принесли місяць круглий.
Треба знати, що й галичани від них не відстали, бо вважали, що
В галицькій землі нова зоря
Зійшла з-за моря.
Ясним промінням тьму просвітила,
Людей збудила.
Ой у Галичі красна невіста,
Мов би Пречиста,
На руках носить, як соколятко
Красне Дитятко.

За словами М. Возняка, “перенесення віфлеємської сценарії в Україну, в її сільський світ, із його звичаями й обставинами, почуваннями та способом говорення надає нашим колядам високої літературної вартості”⁴⁰.

Однак якщо хтось “назначен временно исполнять обязанности украинца”, то йому цей народний наїв здається “зоологічним українським буржуазним націоналізмом”, який “надо искоренять на корню” або від власного невігластва і злоби наклепничати на народ, культурним сіячем якого призначений цей “назначенець”. Що спинить його злобу? Неспростовні докази того, що Ісус Христос ходив у лаптях? Адже є українська народна колядка, у якій співається:

В полі, в полі плужок оре,
За тим плужком Господь ходить.

Про взуття, щоправда, колядка не повідомляє нічого. Чи, може, інсинуації припиняться, коли стане відомо, що Ісус Христос з усіх страв віддавав перевагу голому капусняку? Адже в іншій українській народній колядці співається:

Ой сів Христос вечеряти.

Про голий капусняк колядка мовчить. Про “краснокожую книжицу”, яка б засвідчувала його перебування в злочинній організації, жодних згадок теж немає. Він, як достеменно відомо, був не з тих, хто розпинав, а з тих, кого розп'яли. Може, тому його так і шанує український народ, про який поет сказав:

Стоїть сторозтерзаний Київ

І двістірозіп'ятий я.

Ще давні світські колядки за своєю роллю і призначенням слугували згуртуванню родини, даючи їй усвідомлення свого родоводу. Релігійні коляди через універсальне поняття божественного сакралізують у свідомості українця поняття батьківщини – України. Тільки через віру в абсолют людина здатна вирватись із тісних лешат власного егоїзму. Коляда цьому чимало може посприяти, адже її співають, ходячи від хати до хати, вітаючи й віншуючи одне одного – у цьому їхня ще й суспільно-політична роль. Тож

Підем, пане-брате,
Від хати до хати
Чистим серцем добрим людям
Заколядувати.

Своєї, звичайно ж. Величальної.

- 1 Франко І. Наші коляди/ Зібрання творів в 50-ти томах. – Т. 28. – К., 1980. – С. 36.
- 2 Там само. – С. 22.
- 3 Там само. – С. 10.
- 4 Кирчів Р. Українські колядки і щедрівки / У кн.: Колядки і щедрівки. Вступна стаття. – К., 1991. – С. 21.
- 5 Там само. – С. 27.
- 6 Франко І. Наші коляди... – С. 32.
- 7 Там само. – С. 34.
- 8 Кирчів Р. Українські колядки і щедрівки... – С. 26.
- 9 Там само.
- 10 Там само.
- 11 Франко І. Наші коляди... – С. 7.
- 12 Кирчів Р. Українські колядки і щедрівки... – С. 27.
- 13 Колядки і щедрівки / Укладач Н. Манько. – Львів, 2001. – С. 142.
- 14 Колядки і щедрівки / Упорядник М. Глушко. – К., 1991. – С. 61–63.
- 15 Молитвенник “Помилуй нас, Боже”. – Без м. і р. – С. 449–450.
- 16 Там само. – С. 463.
- 17 Франко І. Наші коляди... – С. 24.
- 18 Молитвенник “Помилуй нас, Боже”... – С. 459.
- 19 Там само. – С. 460–461.
- 20 Там само. – С. 466–467.
- 21 Молитовник. – Без м. і р. – 543–544.
- 22 Колядки / Упорядник З. Бервецький. – К., 1990. – С. 18.
- 23 Там само. – С. 20.
- 24 Колядки і щедрівки / Упорядник М. Глушко... – С. 190.
- 25 Молитовник “Хвалім Господа”. – Без м. і р. – С. 536.
- 26 Колядки і щедрівки / Укладач Н. Манько... – С. 42.

- 27 Коляди, або Пісні з нотами на Різдво Христове. – Торонто, 1990. – С. 25, 29.
- 28 Колядки і щедрівки / Упорядник М. Глушко... – С. 161.
- 29 Франко І. Наші коляди... – С. 22.
- 30 Українська духовна поезія XVII–XX ст. Антологія. – К., 1996. – С. 107.
- 31 Там само. – С. 117.
- 32 Там само. – С. 46.
- 33 Кирчів Р. Українські колядки і щедрівки... – С. 26.
- 34 Колядки і щедрівки / Упорядник М. Глушко... – С. 150–152.
- 35 Я дитина українська. Літературно-історична читанка. – Тернопіль, 1993. – С. 14.
- 36 Пісні УПА / Зібрав і зредагував З. Лавришин / У кн.: Літопис Української Повстанської Армії. Т. 25. – Торонто–Львів, 1996–1997. – С. 362–365.
- 37 Там само. – С. 364.
- 38 Там само. – С. 363.
- 39 Лицарям волі. Пісні й авторські твори визвольної боротьби 40–50-х років XX ст. з Тернопільщини. – Тернопіль, 1993. – С. 105–106.
- 40 Возняк М. Історія української літератури: У 2-х кн. – Кн. 2-га. – Львів, 1991. – С. 305.